

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ОСНОВИ
РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

за загальною редакцією д.е.н., проф. Вдовічена А.А.

ЧЕРНІВЦІ
2025

УДК 332.14:338.14
О-64

*Рекомендовано до друку вченою радою Чернівецького
торговельно-економічного інституту ДТЕУ
(протокол № 5 від 26 лютого 2025 року)*

Автори:

Кифяк В.Ф. д.е.н., професор; Вдовічен А.А. д.е.н., професор; Кифяк О.В. д.е.н., професор; Королук Ю.Г. д.н.держ.упр., професор; Вдовічена О.Г. к.е.н., доцент; Лошенко І.Р. к.т.н., доцент; Чичун В.А. к.е.н., доцент; Верстяк О.М. к.е.н., доцент; Кримська А.О. к.е.н., доцент; Чаплінський Ю. Б. к.е.н., доцент; Багрій К.Л. к.е.н., доцент; Бозуленко О.Я. к.е.н., доцент; Хитрова О.А. к.е.н., доцент; Незвещук-Когут Т.С. к.е.н., доцент; Маначинська Ю.А. к.е.н., доцент; Круглянко А. В. к.е.н., доцент; Урсакий Ю.А. к.е.н., доцент; Долга Г.В. к.е.н., доцент; Шупрудько Н.В. к.е.н., доцент; Гишук Р.М. к.геогр.н., доцент; Пенюк В.О. к.е.н., ст. викладач; Мустеца І.В. к.е.н., доцент; Полянко Г.О. ст. викладач; Вдовічен Д.А. студент; Вдовічена П.А. студентка.

Рецензенти:

Верстяк Андрій Васильович, доктор економічних наук, проректор з науково-педагогічної роботи та цифрової трансформації.

Плахута Олена Вікторівна, голова правління ПрАТ «Імпульс».

О-64 Організаційно управлінські основи розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення : колективна монографія / колектив авторів за загальною редакцією д.е.н., проф. Вдовічена А.А. Чернівці : Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, 2025. 276 с.

У монографії розглянуто актуальні питання розвитку територіальних громад у повоєнний період, зокрема економічні виклики, міжнародний досвід, стратегічне управління, мотивацію персоналу, маркетингові стратегії, фінансові механізми та потенціал туризму. Досліджено напрямки відновлення економіки України, стратегічні підходи до розвитку громад, роль цифрової трансформації, а також фінансову децентралізацію як інструмент регіонального зростання. Окрема увага приділена соціально-економічному значенню туризму в контексті відновлення територій.

Видання буде корисним для науковців, представників місцевого самоврядування, фахівців з економіки та управління, студентів і всіх, хто цікавиться розвитком громад у сучасних умовах.

УДК 332.14:338.14

Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу

ЧТЕІ ДТЕУ заборонено

58002, м. Чернівці, Центральна площа, 7

© Колектив авторів, 2025

© ЧТЕІ ДТЕУ, 2025

ЗМІСТ

Передмова	5
РОЗДІЛ 1. ВИКЛИКИ, ПРІОРИТЕТИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	8
1.1. Повоєнне відновлення громад: економічні виклики та соціальні пріоритети (Хитрова О.А.)	8
1.2. Міжнародний досвід соціально-економічного розвитку територіальних утворень (Верстяк О.М.)	22
1.3. Напрями відновлення економіки України в повоєнний період: макро- та мікроекономічний аспект (Вдовічен А.А., Вдовічена О. Г., Вдовічен Д.А.)	29
Список використаних джерел до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	45
2.1. Значення й основні поняття стратегічного управління (Чичун В.А., Вдовічен Д.А.)	45
2.2. Стратегічні альтернативи розвитку громади (Королук Ю.Г.)	53
2.3. Моніторинг сильних та слабких сторін громади (Незвещук-Когут Т.С.)	60
2.4. Методичний підхід як інструмент до аналізу й оцінки потенціалу громади (Чичун В.А., Незвещук-Когут Т.С.)	66
2.5. Запровадження стратегій управління конкурентними перевагами для стратегічного розвитку громади (Чичун, Королук Ю.Г.)	76
Список використаних джерел до розділу 2	81
РОЗДІЛ 3. МОТИВАЦІЯ ТА ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	84
3.1. Характеристика мотиваційних заходів керівника до персоналу, який працює на інтереси громади (Шупрудько Н.В.)	84
3.2. Розробка методики оцінки персоналу (Чичун В.А.)	91
3.3. Формування мотиваційного механізму управління поведінкою персоналу (Чичун В.А., Полянко Г.О.)	98
3.4. Емоційний інтелект в управлінні територіальними громадами за умов воєнного стану (Урсакій Ю.А.)	102
Список використаних джерел до розділу 3	115
РОЗДІЛ 4. МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ І ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД	119
4.1.Маркетингові інструменти підвищення конкурентоспроможності місцевих підприємств торгівлі (Бозуленко О. Я.)	119
4.2. Маркетингове збереження розвитку територіальних громад (Чаплінський Ю.Б.)	133

4.3. Поняття кооперації як основи соціально-економічного достатку територіальних громад (Пенюк В.О.)	144
4.4. Маркетингові стратегії цифрової трансформації для малих і середніх підприємств (Кримська А.О.)	151
4.5. Цифровий маркетинг як інструмент економічного розвитку території (Лошенко І.Р.)	165
Список використаних джерел до розділу 4	174

РОЗДІЛ 5. ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ТА КРИЗ ...	181
5.1. Фінансова децентралізація як чинник регіонального розвитку (Долга Г.В.)	181
5.2. Теоретичні аспекти децентралізації в контексті формування бюджету територіальних громад (Мустеца І.В.)	192
5.3. Обліково-аналітичне забезпечення управління доходами та витратами на прикладі Великокучурівської територіальної громади (Маначинська Ю.А.)	200
5.4. Загальна оцінка успішності реформування місцевого самоврядування в Україні (Круглянко А.В.)	216
Список використаних джерел до розділу 5	222

РОЗДІЛ 6. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРИЗМУ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	227
6.1. Формування туристичних дестинацій – запорука соціально-економічного розвитку територій (Кифяк В.Ф., Кифяк О.В., Гищук Р.М.)	227
6.2. Розвиток туризму в територіальних громадах у кризові періоди на засадах рекреаційного і соціально-економічного потенціалу (Кифяк В.Ф., Кифяк О.В., Гищук Р.М.)	233
6.3. Оцінка конкурентних переваг сервісних послуг (на прикладі розвитку готельної інфраструктури туристичного комплексу «Мигове» Берегометської територіальної громади) (Кифяк В.Ф., Кифяк О.В., Гищук Р.М.)	238
6.4. Перспективи розвитку гастротуризму України за регіонами в повоєнний період (Багрій К. Л., Вдовічена О.Г., Вдовічена П. А.)	246
Список використаних джерел до розділу 6	271

РОЗДІЛ 6. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРИЗМУ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

6.1. ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ – ЗАПОРУКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Визначення туристичних переваг територій, зокрема, де наявні природні рекреаційні ресурси, обумовлені зростаючими потребами населення у здоровому способі життя та активному відпочинку у поєднанні з лікувально-оздоровчими процедурами, що загалом актуалізує проблему теоретичного обґрунтування та законодавчого забезпечення розвитку сфери гостинності та створення туристичних дестинацій.

Сфера гостинності нерозривно пов'язана зі сферою туризму.

Існує два підходи до визначення їхніх взаємовідносин. Прихильники першого підходу вважають, що сфера гостинності є частиною туризму і відповідає за розміщення і харчування туристів та включає в себе види діяльності, які пов'язані з розважальними заходами [24, 39]. Організація розроблення, просування та реалізації туристського продукту, на їхню думку, разом зі сферою гостинності становить туристичну сферу.

Водночас багато науковців вважають, що сфера гостинності об'єднує туризм, готельний і ресторанний бізнес, відпочинок і розваги, організацію конференцій і симпозіумів [19, 51].

Дослідження діяльності туристичних підприємств (туроператорів) Чернівецької області дають підстави стверджувати, що основними складовими туристичного продукту є послуги проживання й харчування, а отже, готельно-ресторанний бізнес є складовою сфери туризму та одним з найбільш прибуткових видів економічної діяльності.

Для Буковини загалом та територіальних громад зокрема, враховуючи їх природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал, розвиток туризму відіграє виняткове значення. Особливо це стосується тих територій, де наявні джерела мінеральних вод і лікувальних грязей, сприятливі кліматичні умови й екологічно чисте навколишнє середовище та наявність лісо-паркових зон, що є основою ресурсної бази для формування туристичних дестинацій оздоровчого типу. Окрім цього, територіальна громада, де зосереджені джерела мінеральних вод та поклади лікувальних грязей, повинні мати просторові зв'язки з закладами медицини, профілактичними та реабілітаційно-відновлювальними центрами, що на теперішній час, у період воєнних дій, є особливо важливим.

Таким чином, туристична дестинація – це певна територія, яка є привабливою для туристів завдяки наявності унікальних або специфічних туристично-рекреаційних ресурсів та відповідної інфраструктури, доведених до споживачів у вигляді готового туристичного продукту з метою задоволення їх найрізноманітніших потреб.

Вагомий внесок у дослідження проблем формування та розвитку туристичних DESTИНАЦІЙ, в тому числі й оздоровчого типу, зробили українські та зарубіжні науковці, зокрема Д. Басюк [5], Н. Корж [40], А. Мазаракі [14, 60], С. Мельниченко [60], М. Пітюлич [49], Т. Ткаченко [60], М. Żemła [17], R. Knafo [5] та ін. Окремо акцентується увага на важливості інфраструктурного забезпечення формування туристичних DESTИНАЦІЙ та розвитку курортів. Так, зокрема, А. Голод стверджує, що «базовим елементом у системі санаторно-курортного лікування України є санаторії. Заклад такого типу здійснює свою діяльність на основі природних лікувальних факторів у поєднанні із фізіо- та дієтотерапією, лікувальною фізкультурою, а також працює у лікувальному, реабілітаційному та рекреаційному напрямках» [32, с. 119]. М. Пітюлич та С. Мороз пропонують модернізацію санаторно-курортного господарства зазначаючи, що «модернізація санаторно-курортного комплексу передбачає впровадження нових напрямів та методів ефективного розвитку санаторно-курортних закладів, що може сприяти динамічному розвитку як санаторно-курортної сфери регіону, так і окремих підприємств, які взаємодіють між собою» [8]. На важливості туристичної і, зокрема, санаторно-курортної діяльності для економічного розвитку територій наголошує В. Кифяк, виокремлюючи сферу рекреації і туризму як складову регіональної економічної системи [36].

Законодавство України визначає туризм одним з пріоритетних напрямків і створює правові засади для розвитку туризму та гарантії захисту прав туристів. Так, зокрема, прийнятий Верховною Радою України 15 вересня 1995 р. Закон України «Про туризм» констатує, що «держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності» [57, с. 3], а прийнятий 18 листопада 2003 р. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України [14]. Щодо розвитку санаторно-курортної діяльності, то Закон України «Про курорти» «визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні та спрямовані на забезпечення використання з метою лікування і оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій курортів, які є надбанням народу України, та їх охорони» [55]. На теперішній час в Україні створено правове поле для формування туристичних DESTИНАЦІЙ санаторно-курортного типу, що забезпечує ефективне використання природно-рекреаційного потенціалу окремих територій. Так, в ст. 62 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначено, що курортні і лікувально-оздоровчі зони – це «території, які мають виражені природні лікувальні фактори: мінеральні джерела, кліматичні та інші умови, сприятливі для лікування і оздоровлення людей» [56], а у ст. 63 визначено рекреаційні зони, які представляють собою «ділянки суші і водного

простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму» [56]. Постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. №805 зазначено, що «Санаторно-курортний заклад – це заклад охорони здоров'я, що забезпечує надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів курортів (лікувальних грязей та озокериту, мінеральних та термальних вод, ропи лиманів та озер, природних комплексів із сприятливими для лікування умовами тощо) та із застосуванням фізіотерапевтичних методів, дієтотерапії, лікувальної фізкультури та інших методів санаторно-курортного лікування» [52].

Особливе значення для формування туристичних дестинацій санаторно-курортного типу має розвиток загальної та спеціальної інфраструктури. Це заклади лікування та оздоровлення, які мають дотримуватися клінічних протоколів санаторно-курортного лікування в санаторно-курортних закладах затверджених Міністерством охорони здоров'я [48], заклади розміщення та харчування, які мають відповідати затвердженим стандартам та іншим нормативним документам:

ДСТУ 4527:2006 Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення;

ДСТУ 4268:2003 Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги;

ДСТУ 4269:2003 Послуги туристичні. Класифікація готелів;

ДСТУ 4281:2004 Заклади ресторанного господарства. Класифікація.

Ці стандарти діють для засобів розміщення та закладів ресторанного господарства призначених для проживання та харчування рекреантів, встановлюючи їх класифікацію й загальні вимоги до послуг, які там надаються.

Особливе місце в процесі формування туристичних дестинацій відводиться теоріям місцевого управління та територіальним органам влади. Як зазначають В. Брич та О. Кифяк: «у новостворених об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) будь-який індивід є членом спільноти, основу якої становить не тільки єдина територія проживання, а й сукупність загальних завдань, інтересів громади, її духовної близькості. У зв'язку з цим важливу роль у процесі формування туристичних дестинацій відіграють теорії місцевого самоуправління, до яких належать теорії вільної громади, дуалізму, соціального обслуговування, а також суспільно-господарська та державна теорія тощо» [21, с.119] та на яких базуються і рішення територіальних органів влади.

Зважаючи на те, що складовими туристичної дестинації санаторно-курортного типу є функціонально пов'язані елементи (природні лікувально-оздоровчі ресурси, санаторно-курортна і загальна інфраструктура території, культурно-історична спадщина, трудовий потенціал та органи управління), які розташовані на певній території і мають інформаційно-комунікаційні структури для виконання стратегічно-тактичних завдань щодо розвитку санаторно-курортної справи, то правове

забезпечення, розвинута загальна та спеціальна інфраструктура, знання і використання теорій місцевого самоуправління в процесі формування туристичних дестинацій санаторно-курортного типу набувають прикладного значення.

На прикладі Чудейської територіальної громади проведено аналіз можливостей для формування туристичної дестинації санаторно-курортного типу та встановлено, що на базі джерела мінеральної води «Буковинська» в селі Буденець може бути створений санаторно-курортний заклад, який стане основою для формування туристичної дестинації, що сприятиме подальшому розвитку лікувально-оздоровчого туризму на Буковині.

Основними перевагами формування туристичної дестинації санаторно-курортного типу в селі Буденець є:

1. Мінеральна вода «Буковинська», яка добувається з артезіанської свердловини глибиною в 90 м Буденецького родовища, що розташоване в екологічно чистій зоні Буковини. Щоденний обсяг складає 85000 літрів води.

2. Мінералізація води складає 1,00 – 1,5 г/літр, що означає, що вода підходить для щоденного вжитку і добре засвоюється організмом, підтримуючи і нормалізуючи обмін речовин. Крім того, вона багата на гідрокарбонатні іони, що запобігає процесу її бродіння.

3. Мінеральна вода «Буковинська» має ідеально збалансований хімічний склад природного походження, який не можливо повторити в штучних умовах. А отже, «Буковинська» дійсно є живою природною мінеральною лікувально-столовою водою, яку не зможе замінити жодна «питна» вода.

4. Лікувальні властивості води позитивно впливають на дію організму та можуть використовуватися при таких захворюваннях:

- хронічних гастритів з нормальною і підвищеною секреторною функцією шлунку;
- неускладненій виразковій хворобі шлунку та дванадцятипалої кишки;
- хворобах прооперованого шлунку;
- хронічних коліках та ентероколітах;
- гепатитах;
- дискінезії жовчних шляхів;
- холециститах;
- хронічних панкреатитах;
- хворобах обміну речовин;
- цукровому діабеті;
- ожирінні, подагрі.

5. Косметичне застосування. Доведено, що мінеральна вода має омолоджувальний вплив на шкіру, зокрема, вона тонізує, робить її пластичною, пом'якшує та заспокоює її, позбавляє відчуття сухості та аморфності [34].

Відгуки споживачів мінеральної лікувально-столової води «Буковинська» та її оцінка (табл. 6.1) свідчать про високу якість і позитивний вплив води на організм людини [22] та підтверджують доцільність формування туристичної дестинації санаторно-курортного типу на основі гідромінеральних рекреаційних ресурсів.

Таблиця 6.1

**Відгуки споживачів мінеральної лікувально-столової води
«Буковинська»**

Відмінно 75 %
Добре 25 %
Непогано 0 %
Погано 0 %
Жахливо 0 %

Враховуючи збалансований хімічний склад води природного походження, її лікувальні властивості та відгуки споживачів, сьогодні назріла необхідність розробки концепції використання мінеральної води «Буковинська» в реабілітаційних цілях на комунальних підприємствах обласного підпорядкування ОКНП «Чернівецький обласний медичний діагностичний центр» та ОКНП «Чернівецький обласний госпіталь ветеранів війни».

Окрім цього, село Буденець славиться екологічно чистим навколишнім середовищем, помірним кліматом, колишнім дендропарком з 300-річним дубом, річкою Малий Серет та притокою Будей, від якої пішла назва села, фольклорними колективами, звичаями, обрядами, традиціями, етнічними зв'язками та ін.

Цікава історія села Буденець, де село вперше згадується в молдавському літописі в 1435 році. У селі є дерев'яна церква Святих Архангелів Михаїла та Гавриїла, побудована протягом 1799 – 1803 років у типовому для Буковини «хатньому» стилі, римо-католицький костел, побудований у 1891 році та інші пам'ятки історії, культури та архітектури.

За вісім кілометрів від села, у селищі міського типу Красноїльську збереглася маленька церква Іоанна Предтечі, побудована в 1792 році, що є унікальним для Буковинського Прикарпаття взірцем мурованого храму. У великій Красноїльській церкві Покрови зберігається Красноїльська ікона Божої Матері, яка замироточила на передпасхальній неділі 1995 року та проявляє свої чудодійні властивості, зцілюючи мешканців Красноїльська та паломників з інших місць.

Через село Буденець пролягає міжнародна автомобільна дорога, яка веде до КПП «Красноїльськ», на кордоні з Румунією, що сприятиме транзитному обслуговуванню іноземних та вітчизняних туристів.

Наявність джерела мінеральної води «Буковинська» в селі Буденець, помірний клімат, екологічно чисте навколишнє середовище, транзитність території, історичне минуле, звичаї, обряди, традиції – все це сприяє створенню туристичної дестинації санаторно-курортного типу та надання

селу Буденець статусу курортної території, що відповідає вимогам ст.1. Закону України «Про курорти» [55] та ДУ Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України, де зазначено, що «наявність на природній території природних лікувальних ресурсів є основною підставою для визначення статусу курортної території» [53, с. 4].

Зарубіжний досвід функціонування туристичних DESTИНАЦІЙ санаторно-курортного типу дозволяє виділити основні складові економічного впливу, що виникають при формуванні туристичної DESTИНАЦІЇ в територіальному просторі громади, що підтверджується і нашими дослідженнями [37].

Це, зокрема:

- збільшення податкових надходжень до місцевого та державного бюджетів;
- розвиток малого й середнього підприємництва та створення нових робочих місць у підприємствах, що надаватимуть основні та додаткові послуги;
- зростання прибутку і капіталізації санаторно-курортного закладу та супутніх компаній;
- підвищення якості життя постійного населення DESTИНАЦІЇ;
- розширення ємності туристично-рекреаційного ринку Буковини.

Водночас формування туристичної DESTИНАЦІЇ санаторно-курортного типу сприятиме не тільки виконанню її економічних функцій, але й подальшому розвитку місцевої культури, сувенірних промислів, відновленню римо-католицького костелу, підтримці старовинної дерев'яної церкви, міжнаціональній та міжконфесійній взаємодії. Окрім цього, зросте фінансування робіт по захисту навколишнього середовища та збереження екологічної рівноваги, відновлення місцевих пам'яток історії, культури, архітектури.

Отже, формування туристичної DESTИНАЦІЇ санаторно-курортного типу в Чудейській сільській територіальній громаді на базі джерела мінеральної води «Буковинська» в селі Буденець, буде мати як прямі, так і побічні ефекти. Це означає прояв економічної та соціальної ефективності не тільки на рівні туристичної DESTИНАЦІЇ, але й на рівні територіальної громади та регіону загалом.

Основними критеріями соціально-економічної ефективності мають стати: ефективність використання рекреаційних та інших туристичних ресурсів; результативність діяльності туристичної DESTИНАЦІЇ; конкурентоспроможність DESTИНАЦІЇ; якість виробництва послуг; якість обслуговування та ін. А загальним критерієм оцінки функціонування туристичної DESTИНАЦІЇ санаторно-курортного типу буде вважатися ступінь досягнення стратегічних і тактичних цілей, поставлених її керівництвом, визначений відношенням отриманого результату до запланованих показників.

Таким чином, виділено нормативно-правові акти та основні критерії формування туристичної DESTИНАЦІЇ санаторно-курортного типу на основі

джерела мінеральної води «Буковинська» в Чудейській територіальній громаді, серед яких: наявність природних рекреаційних ресурсів, в першу чергу гідромінеральних, культових релігійних закладів, пам'яток історії, культури, архітектури, близькість до кордону з Румунією, транзитність території та ін. Отже, є всі умови для визначення територіальної громади як базової території для формування та розвитку туристичної дестинації санаторно-курортного типу, що сприятиме ефективному використанню місцевого потенціалу, розвитку підприємництва та забезпеченню надходжень до бюджету громади, залученню інвестиційних ресурсів, розбудові загальної інфраструктури та економічному розвитку громади.

Загалом, туризм, як складний багатофункціональний вид діяльності та формування туристичних дестинацій у територіальних громадах Чернівецької області має всі передумови стати вагомим фактором економічного зростання як окремих територій, так і Буковини в цілому та сприяти створенню привабливого туристичного іміджу регіону.

Однак розвиток туризму та формування туристичних дестинацій в територіальних громадах нині стримується багатьма факторами, основними з яких є: війна, відсутність в громадах відповідної інфраструктури, обмеженість інвестиційної активності, зокрема іноземних інвесторів, кадрові проблеми, низький рівень сервісу, погана реклама та ін.

6.2. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ У КРИЗОВІ ПЕРІОДИ НА ЗАСАДАХ РЕКРЕАЦІЙНОГО І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Основою туристичного бізнесу в широкому і загальному сенсі є послуги гостинності та дозвілля. Їх якість впливає на поведінку споживачів, рівень обслуговування та загальний розвиток супутніх продуктів. Немає сумнівів, що такі послуги позитивно впливають на багато національних і регіональних економік. Однак внутрішній туризм та рекреація в Україні продовжують зазнавати складнощів впливу через продовження воєнного стану та наслідки пандемії COVID-19. Багато готелів та інших підприємств, пов'язаних з гостинністю, наразі зіштовхнулися зі значними викликами для подальшого розвитку. Ці ризики створюють непередбачувані умови для тих, хто працює в туристичному секторі, а також для тих, хто залучений до нього як підрядники. Тому нинішня якісна оцінка певних територій та громад України полягає в моніторингу поточних регіональних особливостей розвитку сервісних послуг туризму в умовах постпандемії, військової та соціальної кризи.

Сьогодні, у період воєнного стану та після нього, дуже актуальним питанням є соціальні запити суспільства з вивчення загального рекреаційного потенціалу територій і його впливу на лікування та реабілітацію хворих із посттравматичним стресовим розладом (надалі ПТСР). Нині цій конкретній проблематиці загально-теоретичного та практичного змісту присвячені праці науковців здебільшого за кордоном –

напрямі необхідно розроблення та активне просування гастрономічних турів з використанням місцевої сировини, продуктів харчування та напоїв, концептуальних закладів ресторанного господарства, які підкреслюватимуть автентичність національних традицій у кулінарії. Розроблення таких регіональних гастрономічних турів, зокрема на Буковині, стане перспективами наших наступних наукових досліджень.

Список використаних джерел до розділу 6:

1. Debasis Sahoo Analysing the Tour Guides' Perceptions About Gastronomy Tourism in Himachal Pradesh (2020). Cases on Tour Guide Practices for Alternative Tourism. P.22. DOI: 10.4018/978-1-7998-3725-1.ch008
2. Elizabeth Jane Vella, PhD, Briana Milligan, BA, Jessie Lynn Bennett. Participation in Outdoor Recreation Program Predicts Improved Psychosocial Well-Being Among Veterans With Post-Traumatic Stress Disorder. Military Medicine. Volume 178. Issue 3. March 2013. Pages 254-260
3. Erickson, Dana. Exploring the possibility of using outdoor recreation to promote mental health in veterans with PTSD. (2011). URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Exploring-the-possibility-of-using-outdoor-to-in-Erickson/9d5895f6c9c0328deb62c29b5046272ee1a0321d> (дата звернення 04.01.2024)
4. John D. Mulcahy Historical evolution of gastronomic tourism (2019). Routledge Handbook of Gastronomic. Tourism Chapter. № 2. P. 24-31
5. Knafo R. The invention of the tourist destination : Questions conceptuelles dans le champ du tourisme. 2018. URL: <https://doi.org/10.4000/viatourism.2548> (дата звернення: 01.12.2022)
6. Krool, V., Vdovichen, A., & Hyshchuk, R. (2018). Historical and Cultural Heritage of the Region and its Opportunities in Tourism and Excursion Activities (Case of Chernivtsi Region, Ukraine). GeoJournal of Tourism and Geosites, 23(3), 808–823. URL: https://www.researchgate.net/publication/329120152_HISTORICAL_AND_CULTURAL_HERITAGE_OF_THE_REGION_AND_ITS_OPPORTUNITIES_IN TOURISM AND EXCURSION ACTIVITIES CASE OF CHERNIVTSI REGION UKRAINE (дата звернення 04.11.2023). <https://doi.org/10.30892/gtg.23316-330>
7. Krool, V., Vdovichen, A., Hyshchuk, R., & Dobynda, I. (2021). Sacral Heritage of the Carpathian Region and Management of its Resource Component in Tourism Activity. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 30(1). 65-77. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/fgg/program_60b88924bb29c.pdf (дата звернення 04.11.2023) <https://doi.org/10.15421/112107>
8. Kushniruk H., Rutynskyi M. Development of the Infrastructure of Turkish Restaurants in the Tourist Center of Eastern Europe (2021). The Case of Kyiv. DOI:10.52821/2224-5561-2021-1-73-83
9. Matviichuk L., Lepkyi M., Dashchuk Y., Sydoruk S., Mezentseva I. Approach to formation of enogastronomic tourism based on the geographical

indication system (2023). Journal of Geology, Geography and Geoecology. № 31 (4). С. 689-701. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112265>

10. Miao L, Im J, So KKF, Cao Y. Post-pandemic and post-traumatic tourism behavior. Ann Tour Res. 2022 Jul;95:103410. doi: 10.1016/j.annals.2022.103410. Epub 2022 May 7. PMID: 35574179; PMCID: PMC9077025

11. Nesterchuk I. Tools and Development Drivers for the Gastronomic Tourism (2022). Economic Affair. Vol. 67. № 04. P. 579-587. DOI:10.46852/0424-2513.4.2022.24

12. Rutynskyi M. Restaurant Industry in the Tourist City of Eastern Europe: Post-COVID-19. Perspectives – The Case of Lviv, Ukraine (2022). Gastronomy, Hospitality, and the Future of the Restaurant Industry: Post-COVID-19 Perspectives. P. 24. DOI: 10.4018/978-1-7998-9148-2.ch012

13. TasteAtlas Awards 23/24. 100 Best Cuisines in the World. URL: <https://www.tasteatlas.com/best/cuisines> (дата звернення: 01.10.2024).

14. Ukraine and the World: the tourism system : monograph / edited by A. A. Mazarak. Prague : Eastern European Center of the Fundamental Researchers (EECFR), 2019. 260 p.

15. World Tourism organization. Global Report on Food tourism, UNWTO, Madrid. 2012. URL: https://www.academia.edu/22622217/Global_Report_on_Food_Tourism_WTO (дата звернення: 01.10.2024).

16. Zastavetska L., Zastavetskyi T., Semehen O., Idiiatov B. Prospects for the Development of Gastronomic Tourism in Ukraine During the Martial Law and Post-War Periods (2024). Acta Academiae Beresgasiensis: Geographica et Recreatio. № 1, P. 13-21. DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2023-1-2>

17. Žemla M. Tourism destination : The networking approach. Moravian Geographical Reports. 2016. № 24 (4). P. 2-14

18. Аналіз ринку закладів громадського харчування в Україні (HoReCa). 2024 рік. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-zavedenij-obshestvennogo-pitaniya-v-ukraine-2024-god> (дата звернення: 01.10.2024).

19. Андренко І., Шестірко А. Особливості функціонування готельних ланцюгів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-6>

20. Бочелюк В. Й., Панов М. С., Турубарова А. В. Постравматичний стресовий розлад : стан проблеми, психодіагностика та психологічна допомога. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2022. № 2. С. 51-63. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2022_2_7

21. Брич В., Кифяк О. Теоретико-методологічні основи формування туристичних дестинацій у західноукраїнських прикордонних регіонах. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2021. Вип. 4. С. 114-126

22. Буковинська А. Виробництво мінеральної лікувально-столової води. URL: <https://top20.ua/cv/dim-i-pobut/dostavka-vodi/bukovinskaya-proizvodstvo-mineralnoy-vodyi.html> (дата звернення: 12. 01.2023)

23. Виноградова О. В., Куценко О. В. Чинники формування конкурентних переваг підприємств готельного бізнесу. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. Вип. 1(2). С. 227-233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2012_1%282%29__34 (дата звернення 04.11.2023)

24. Вишневецька Г. Еволюція сфери гостинності міста Києва другої половини XIX – початку XX століття в контексті розвитку українського туризму: автореф. дис. ... к. культурол. Київ, 2018. 22 с.

25. Галасюк С. С. Оцінка конкурентоспроможності підприємств готельного господарства Одеської області. *Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_2_17 (дата звернення 04.11.2023)

26. Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М., Болото К. І. Перспективи розвитку гастротуризму України в повоєнний період. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2023. № 17. С. 128-140. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-11>

27. Гастропадщина України : проєкт Українського центру культурних досліджень. URL: <https://gastroheritage.com.ua/ua> (дата звернення: 03.10.2024).

28. Гищук Р. Вплив туризму на розвиток готельної інфраструктури регіону в кризовий і посткризовий період. Розвиток готельної інфраструктури Буковини в період кризи. За заг. ред. В. Ф. Кифяка. Чернівці, ЧТЕІ КНТЕУ, 2021. С. 97-123.

29. Гищук Р. Детермінованість впливу туризму на розвиток і управління готельною інфраструктурою регіону в кризовий період. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2021. Вип. I (81). Економічні науки. С. 8-25. URL: <http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2021/v1/1.pdf> (дата звернення 04.11.2023). DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-1.81.01>

30. Гищук Р., Крецький О. Чинники формування поведінки споживачів послуг рекреації та гостинності в Україні, спричинені посттравматичним стресовим розладом. The XVIII International Scientific and Practical Conference «Actual scientific ideas of the development of the latest technologies», May 06-08, 2024. Lisbon, Portugal. PP. 65-67 (260 p.) ISBN – 9-789-40372-400-3

31. Гищук Р. До питання розвитку рекреаційно-оздоровчого кластеру для лікування посттравматичного стресового розладу. *Науковий вісник ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Географія*, 2017. Вип. 785: Географія. С. 54-59

32. Голод А. П., Мороз С. Р., Феленчак Ю. Б. Підходи до аналізу санаторно-курортного господарства у структурі регіональних туристичних

систем. Міжнародний науково-виробничий журнал : сталий розвиток економіки. 2019. С.118-124.

33. ДАРТ (Державне агентство розвитку туризму України). Динаміка податкових надходжень по областях за 2023 рік. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nadhodzhen-po-oblastyah-za-2023-rik> (дата звернення 04.01.2024)

34. Жодних компромісів! Мінеральна вода «Буковинська» - якість перевірена роками! URL: <https://molbuk.ua/news/239846-zhodnykh-kompromisiv-mineralna-voda-bukovynska-ia-kist-perevirena-rokamy>. (дата звернення: 03.02.2023).

35. Звіт за результатами опитування «Результати онлайн-опитування щодо подорожей Україною під час війни». Державне агентство розвитку туризму : веб-сайт. URL: <https://www.tourism.gov.ua/statistic> (дата звернення: 03.10.2024).

36. Кифяк В. Ф. Сфера рекреації та туризму як складова регіональної економічної системи. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. 2006. № 1. С. 116-119.

37. Кифяк В. Ф., Кифяк О. В. Рекреаційна спеціалізація як умова посилення конкурентоспроможності регіону. *Формування ринкових відносин в Україні*, 2009. Вип.12. С. 157-161

38. Колодійчук А. В. Фактори впливу на конкурентоспроможність підприємств готельного бізнесу. *Формування ринкових відносин в Україні*, 2016. № 5. С. 63-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2016_5_19 (дата звернення 04.11.2023)

39. Комарніцький І. О. Гостинність як культурне явище: історіографічний огляд. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2012. Вип. 18. Т. II. С. 17-21

40. Корж Н. В., Басюк Д. І. Управління туристичними DESTINAЦІЯМИ : підручник. Вінниця : «ПП «ТД Едельвейс і К», 2017. 321 с.

41. Коркуна О. І., Никига О. В., Підвальна О. Г. Гастрономічний туризм як чинник соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Економічний простір*. 2020, № 155. С. 40-43.

42. Корнілова В. В., Корнілова Н. В. Сучасні тенденції розвитку гастрономічного туризму. *Ефективна економіка*. 2018, № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6112> (дата звернення: 03.10.2024).

43. Костира І. О., Білецька О. О. Гастрономічний туризм як інструмент культурного брендингу України. *Питання культурології*. 2021, № (38). С. 301-313. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.38.2021.247174>

44. Красовський С. О. Гастрономічний туризм як актуальний тренд сучасної культури. *Питання культурології*. 2021, № (37). С. 169-180

45. Матвійчук Л., Чепурда Л., Чепурда Г. Перспективи впровадження системи управління безпечністю та якістю продукції ресторанного

господарства. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2022, № 2 (6). С. 9-14. DOI: [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6\).2022.2](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6).2022.2)

46. Михайлюк О, Хумаров О. Перспективи розвитку гастрономічного туризму в Україні. *Економічні інновації*. Том 22, Вип. 2 (75). 2020. С.71-81.

47. Музиченко К. Особливості зарубіжних систем управління якістю послуг готельного бізнесу і створення системи конкурентних позицій туристичного сектору України. *Економічний аналіз*, 2013. Т. 12(1). С. 226-230. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2013_12\(1\)__47](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2013_12(1)__47) (дата звернення 04.11.2023)

48. Наказ МОЗ 06.02.2008 N 56 «Про затвердження клінічних протоколів санаторно-курортного лікування в санаторно-курортних закладах (крім туберкульозного профілю) для дорослого населення/ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0056282-08#Text> (дата звернення: 21.12.2022)

49. Пітюлич М. І., Мороз С. Р. Модернізація санаторно-курортного господарства як чинник розвитку соціального туризму. URL: [file:///D:/Downloads/341-Article%20Text-647-1-10-20210603%20\(3\).pdf](file:///D:/Downloads/341-Article%20Text-647-1-10-20210603%20(3).pdf) (дата звернення: 23.01.2023)

50. Полтавська О. В. Аналіз чинників конкурентоздатності у процесі стратегічного розвитку підприємств готельного бізнесу. *Інвестиції: практика та досвід*, 2016. № 21. С. 53-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_21_11 (дата звернення 04.11.2023)

51. Поплавська А. Феномен гостинності у соціокультурному просторі: від витоків до сучасності: дис. к. культур. Київ, 2017. 209 с.

52. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 № 805 «Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF#Text>

53. Природні лікувальні ресурси: абетка користувача: інформаційно-аналітичний довідник / за заг. ред. Бабова К. Д., Безверхнюк Т. М., Кисилевської А. Ю. : Державна установа «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України». «Поліграф»: Одеса, 2021. 76 с.

54. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18.11.2003 р. № 1282-ІУ. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 13. Ст. 180.

55. Про курорти : Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2026-III (із змінами). *Офіційний вісник України*. 2000. № 44. Ст. 1884.

56. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

57. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. Ст. 241.

58. Романюк О. О. Постравматичний стресовий розлад як наслідок впливу бойового стресу на військовослужбовців. *Вісник Національного*

університету оборони України, 2020. Вип. 5. С.161-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2020_5_23

59. Скорина Т. М. Оцінка міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних готельних підприємств. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. *Економічні науки*, 2016. Вип. 1. С. 143-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpuvgrp_ekon_2016_1_19 (дата звернення 04.11.2023)

60. Туристські дестинації (теорія, управління, брендинг) : монографія / А. А. Мазаракі, Т. І. Ткаченко, С. В. Мельниченко та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : КНТЕУ, 2013. 388 с

61. Фесенко Г. О. Гастротуризм як актуальний тренд сучасного розвитку сфери туризму в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8884> (дата звернення: 03.10.2024).

62. Хитрова Ольга. Готельно-ресторанний бізнес у воєнний час: виклики та напрями відновлення. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Чернівці: ЧТЕІ ДТЕУ, 2022. Вип. III (87). Економічні науки. С. 70-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2013_16_44 (дата звернення 04.11.2023). DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2022-3.87.05>

63. Шаповалова О.М. Інноваційна діяльність, як основа підвищення конкурентоспроможності готельного господарства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, 2013. № 16. С. 224-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2013_16_44 (дата звернення 04.11.2023)